

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Ústav pedagogiky a sociální studií

MIROSLAVA ČÍŽKOVÁ
Obor: Pedagogické asistentství

Genderové stereotypy v současné kultuře

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 30. března 2010

.....

Děkuji Mgr. Pavlu Neumeisterovi, Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce,
poskytování důležitých rad a informací.

ÚVOD	6
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 GENDER	9
1.1 GENDER ZE SOCIOLOGICKÉHO HLEDISKA.....	9
1.1.1 <i>Strukturální funkcionalismus</i>	10
1.1.2 <i>Feministická sociologie</i>	11
1.2 TŘI METODY GENDER	12
1.3 PSYCHOLOGICKÉ TEORIE VZNIKU A VÝVOJE GENDER.....	13
1.3.1 <i>Teorie utvrzování: počítání pochval a trestů</i>	14
1.3.2 <i>Imitační teorie: příklady táhnou</i>	14
1.3.3 <i>Identifikační teorie: přejímání vnitřních postojů</i>	14
1.3.4 <i>Kognitivní teorie: vkládání smyslu</i>	15
2 GENDEROVÁ IDENTITA	16
2.1 MATEŘSTVÍ NEBO OTCOVSTVÍ?.....	17
3 SPOLEČENSKÉ STEREOTYPY	19
4 VÝCHOVA Z POHLEDU GENDER	21
4.1 RODIČOVSKÁ VÝCHOVA.....	21
4.2 ROZDÍLY VE HŘE U DĚTÍ A TYPECH PŘÁTELSTVÍ.....	22
4.3 NAPODOBOVÁNÍ GENDERU.....	24
4.4 VÝZNAM PRO REÁLNÝ ŽIVOT.....	24
5 ŠKOLA JAKO PROSTOR PRO GENDER	26
5.1 CO SE UČÍ HOLKY A CO CHLAPCI	27
5.2 UČIVO A UČEBNICE	28
5.2.1 <i>Učivo v dokumentech</i>	28
5.2.2 <i>Učivo ve výuce</i>	28
5.2.3 <i>Učebnice</i>	29
5.2.3.1 <i>Kritéria pro genderově korektní učebnice</i>	30
5.3 PEDAGOGICKÉ HODNOCENÍ A ÚKOLY ŽÁKŮM	31
5.3.1 <i>Pochvaly a napomenutí</i>	31
5.3.2 <i>Hodnocení</i>	32
5.4 GENDEROVĚ ROVNÁ ŠKOLA	32
II EMPIRICKÁ ČÁST	34
6 GENDEROVĚ STEREOTYPY U DĚTÍ V PRVNÍ TŘÍDĚ	34
6.1 DEFINICE VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU A POPIS CÍLE PRÁCE	34
6.2 TYP VÝZKUMU A VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	34
6.3 METODY ZÍSKÁVÁNÍ, ZPRACOVÁNÍ A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	35
6.4 SHRUTÍ A ZÁVĚR VÝZKUMU	39
ZÁVĚR	41

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	43
KNIŽNÍ PUBLIKACE.....	43
INTERNETOVÉ ZDROJE	44
PŘÍLOHY BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	45
PŘÍLOHA Č. 1 OBRÁZKOVÝ DOTAZNÍK	45
ANOTACE.....	46

Úvod

Člověk se během svého života stane součástí nějaké skupiny – tyto skupiny časem pominou, ale v jediné skupině zůstává po celý svůj život a to je rodina. Proto není na světě národu, etnika či jakékoliv menší či větší skupiny lidí, které by nedělali rozdíly mezi mužskou a ženskou rolí – tato role má kořeny v naší výchově a zde se samozřejmě také odráží.

Je zcela zřejmé, že v každé společnosti se mužům i ženám dostává jiného zacházení, proto se život mužů a žen na první pohled tolik liší, protože je bereme jako celek, bohužel ne jako jednotlivce. Tato „genderová asymetrie a mocenská hierarchie fungují na stejném principu a reprodukují se podobnými prostředky napříč různými společnostmi (např. v oblasti rané socializace, školství, na trhu práce nebo prostřednictvím médií a reklamy).“¹ Tímto bych chtěla alespoň naznačit problematiku genderu, protože je všude kolem nás, i když si to neuvědomujeme, v jakékoli oblasti a je jedno v jaké části světa.

Důvodů proč jsem si zvolila zrovna toto téma, je hned několik. Dnes a denně se setkáváme s problematikou genderu, ať už je to ve škole, na ulici, v práci. Svět se odedávna rozděluje na ženský a mužský. Proč tomu tak je, jsem se chtěla dozvědět více, proto jsem si zvolila problematiku gender. Už z vyprávění jsem slýchávala od rodičů, že jsem si jako malá holka hrála raději s autíčky než s panenkami, ale netušila jsem proč. Lidé si tyto rozdíly ani neuvědomují, berou je automaticky – tak jak přijdou, zkrátka v paměti máme odedávna zafixován obraz holčičky v růžových šatičkách s panenkou v ruce, zatímco kluci mají kalhoty a hrají s autíčky, ale proč tomu nemůže být jinak? Z rádií, internetu, novin a z dalších médií se dovídáme, že genderová rovnost nabývá na významu a svět se pomalu začíná zabývat problémem, který je staré jako lidstvo samo. Člověk si po těchto informacích klade otázky: vždyť je to normální, tak proč to měnit najednou?

Cílem této práce je charakterizovat výchovně vzdělávací aspekty genderové problematiky. Tudíž dílčích cílů je hned několik. V teoretické části je cílem představit problematiku genderu – jeho pojmy, se kterými se můžeme setkat. Dalším cílem je představit problematiku genderových stereotypů, výchovu a vzdělání z pohledu gender. Na tyto cíle, výchova a vzdělání, navazuje empirická část, jejímž

¹ RENZETTI, C., M., *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 16.

cílem je realizace empirického šetření z toho, jak se objevují genderové stereotypy v edukaci a návrh na řešení dosavadního zkoumání.

Cílů této práce je několik. V teoretické části je cílem představit a nastínit problematiku gender – jeho metody a představit některé teorie vzniku. Dalším cílem je představit oblast genderových stereotypů jako je například to, proč si kluci hrají raději s autíčky a ne s panenkami, co je k tomu vede a jaké jsou důsledky genderových stereotypů. V dalších kapitolách pojednám o výchově z pohledu gender – to jaká je rodičovská výchova, jaké jsou rozdíly ve hře u chlapců a jaké u dívek. To, že gender nemáme vrozený, ale že ho napodobujeme a tímto se jej učíme a ve výsledku jaký má gender pro nás význam v životě. V neposlední řadě bych ráda uvedla kapitoly, které budou pojednávat o škole jako prostoru pro gender. Pojednáno bude o tom, co se učí kluci a co holky, jaké je učivo ve škole a jaká kritéria by měla učebnice obsahovat, aby byla genderově korektní. Dále zde bude pojednáno o pedagogickém hodnocení, úkolech a pokynech pro žáky a jaká by měla být škola, aby byla genderově rovná.

Následující empirická část je věnována výzkumu, který je zaměřen na empirickém šetření z toho, jak se objevují genderové stereotypy u dětí z první třídy základní školy u hraček. Úkolem tohoto šetření pomocí obrázkového dotazníku je zjistit, zda už jsou v tomto věku ukotveny genderové stereotypy nebo ne. Cílem tohoto dotazníku je odhalit, zda děti v první třídě, které jsou ovlivněny rodičovskou výchovou a předškolní výchovou, dělají rozdíl v tom, co je holčičí a co je klučičí hračka nebo uvažují spontánně.

Touto prací, chci poukázat na genderové stereotypy v současné společnosti, konkrétně pak v oblasti výchovně vzdělávací. Vždyť když se rozhlédneme, přestaneme myslet na stereotypy, které máme zažitá a naučená, objevíme, že to jde i jinak a není to zcela nepřírozené, nebo „divné“ – jinými slovy řečeno, kdybychom se setkávali s těmito jevy, situacemi apod. každý den – zvykneme si postupem času na ně a nebudou nám připadat nijak neobvyklé, nebo ne?

Toto téma úzce souvisí s různými pojmy, se kterými se můžeme v životě i samozřejmě v této práci setkat, a proto by bylo vhodné je na tomto místě vymežit.

Gender studies – „(viz též genderová studia, rodová studia či studia rodu) jsou vědeckou disciplínou sledující různé sociálně a kulturně podmíněné rozdíly mezi muži a ženami ve společnosti, a to nejen v současnosti, ale i v minulosti“²

Gender – je to slovo řeckého původu a v překladu znamená rod, pohlaví, rodina. Tento výraz se „vztahuje k sociálním rozdílům mezi muži a ženami a k těm vztahům mezi ženami a muž, které jsou získané, měnitelné v čase a široce se liší uvnitř jednotlivých kultur i mezi nimi.“³

Genderová socializace – „vyjadřuje proces učení se ženským a mužským rolím, kdy si jedinec již od útlého věku, v rámci utváření svého „já“, osvojuje určité sociální normy a hodnoty“⁴

Genderová identita – tento pojem můžeme definovat jako „vnitřní a ryze privátní složku lidské osobnosti. Tvoří ji genderové atributy, které jedinec prožívá jako jemu vlastní.“⁵ Hrdličková (2007) uvádí, že se „jedinec učí, jak by se měl jako žena (holčička) nebo muž (chlapeček) chovat, jednat, vyjadřovat se, oblékat se, ale i projevovat navenek. Tímto si utváří svoji genderovou identitu.“⁶

Genderové stereotypy – tyto stereotypy jsou předem stanovené, jsou to „představy o povahových rysech, způsobech chování a zvycích příslušníků určité skupiny, aniž by byla brána v potaz individualita jejích členů, jejich konkrétní životní situace apod.“⁷

Genderová role – Pleck v roce 1981 definoval genderovou roli jako souhrn představ „o tom, jací muži a ženy ve skutečnosti jsou, i popisem obecně sdílených přesvědčení o tom, jací by muži a ženy měli být.“⁸

² HRDLIČKOVÁ, A. *Úvod do gender studies*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007, s. 7.

³ Tamtéž, s. 8

⁴ Tamtéž, s. 10.

⁵ JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008, s. 42.

⁶ HRDLIČKOVÁ, A. *Úvod do gender studies*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007, s. 10.

⁷ JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada 2008, s. 27.

⁸ Tamtéž, s. 41.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Gender

Tématem této práce je problematika gender, proto v první kapitole bude věnována pozornost genderu ze sociologického hlediska, třem metodám teorií genderu a psychologickým teoriím vzniku gender.

Hrdličková (2007) bere pojem gender jako „*multidisciplinární sociálně-vědný obor*“, v jehož rámci jsou realizovány vědecké výzkumy. Z těchto výsledků gender studies vycházejí. Je to obor, který se zabývá výzkumem a rozbořením systému genderových vztahů a genderového rozměru v různých oborech. Jedná se o sociálně vědní a humanitární disciplínu, nikoliv o ideologii.⁹

Lidé se popisují různě, ale nejčastějším a nejzákladnějším způsobem je, když o sobě řeknou „jsem muž“ nebo „jsem žena“ – z hlediska pohlaví. Ovšem to co o sobě tvrdí, popisuje jen anatomický popis. Renzetti (2003) tvrdí, že právě ten už vyvolává v ostatních představu určitého souboru osobních vlastností a vzorců chování, které se k nim vztahují. „Ostatní si o nich i bez toho, že by je kdy viděli, udělají určitou představu, a to včetně toho, jak se oblékají a vyjadřují a jakým činností se věnují.“¹⁰

1.1 Gender ze sociologického hlediska

Sociologii jako takovou můžeme vymezit různým způsobem. Renzetti (2003) definoval sociologii z nejširšího hlediska jako „vědecké zkoumání lidských společností a kultur a společenského chování.“¹¹ Ritzer (1980) a Renzetti (2003) se shodují a definují sociologii jako multiparadigmatickou vědu.

⁹ HRDLIČKOVÁ, A. *Úvod do gender studies*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007, s. 7.

¹⁰ RENZETTI, C., M. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 20.

¹¹ Tamtéž, s. 22.

1.1.1 Strukturální funkcionalismus

V období 40. – 60. let představoval dominantní *paradigma*¹² právě strukturální funkcionalismus. Společnost zobrazuje jako pevný, uspořádaný systém, kdy jeho členové mají stejné hodnoty, přesvědčení a očekávání – takže sdílí společenský konsensus.

Renzetti (2003) tvrdí, že pokud by se mělo cokoliv změnit, tak jedině pozvolna, evolučním procesem, protože vše co by se odehrálo rychle nebo prudce, by působilo ve výsledku dysfunkčně.

V analýze genderu „vycházejí strukturální funkcionalisté z konstatování skutečnosti, že se ženy a muži tělesně liší.... Tyto biologické odlišnosti vedly podle funkcionalistů ke vzniku odlišných genderových rolí.“¹³

Genderové role byly po značnou část dějin lidstva určující a to tak, že ženská role byla vymezována reprodukční rolí i jako domácí rolí, zatímco mužská role obsahovala roli živitele a ochránce rodiny.

Pokud jde o zhodnocení strukturálního funkcionalismu, tak bych uvedla zhodnocení podle Renzettiho (2003) a to, že „funkcionalisté pohlížejí na genderové rozdíly jako na přirozené jevy, odvozené z lidských biologických daností. Chápu-li však maskulinitu a femininitu jako přirozenou, stírají tak rozdíl mezi genderem a pohlavím a naznačují, že jde o neměnný stav věcí.“¹⁴

Strukturální funkcionalisté zastávají rozšířenou a známou teorii o původu a vývoji genderových rolí pod názvem *teorie člověka-lovce*.¹⁵

¹² **Paradigma** je souhrn základních domněnek, předpokladů, představ dané skupiny vědců. Ke každému paradigmatu patří i metodická pravidla řešení, intuitivní postoje a hodnocení problémů. Wikipedie – otevřená encyklopedie [online]

¹³ RENZETTI, C., M. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 23.

¹⁴ Tamtéž, s. 24.

¹⁵ V knize *Ženy, muži a společnost* Renzetti, C., M. (2003, s. 25) uvádí, že se tato teorie opírá o následující rekonstrukci zlomu v našem evolučním procesu, který se měl odehrát asi před 12 – 28 miliony let: vysychající klima způsobilo postupné mizení subtropické vegetace, která tvořila přirozené životní prostředí našich tehdejších lidoopích předků.... Následovaly různé změny adaptující k životu na zemi, mezi nimiž k nejdůležitějším patřila bipedie (schopnost vzpřímené chůze po dvou nohách). Břímě bezbranných mláďat znemožňovalo samicím volný pohyb v terénu a samci se tak stali výlučnými živiteli.... Tato dělba práce byla účinná. Ze vzájemně výlučných genderových rolí se postupně vyvinuly i genderově specifické osobnostní rysy – ženy se vyvíjely směrem k silnější empatii, k pečující a nesamostatné povaze, muži naopak k odvaze, otrlosti a agresivitě. (Lovejoy, 1981; Tiger a Fox, 1971).

Důsledkem popisu genderových rozdílů jako přirozených podle funkcionalistů je to, že tento postoj je mnohdy „zneužíván k ospravedlnění nerovnosti a diskriminace na základě pohlaví.“¹⁶

Pokud klademe veškerý důraz na individuální proces učení se genderovým rolím, může to svést „k předpokladu, že k řešení genderové nerovnosti stačí jednoduše naučit lidi novým rolím.“ Renzetti (2003) tvrdí, že mnozí z nás skutečně dokážou „odmítnout společenské konstrukce genderu“¹⁷ a já se k této myšlence přikláním. Avšak k důkladné sociální změně je zapotřebí přebudovat i ty nejzákladnější společenské instituce.

1.1.2 Feministická sociologie

Z feministického hlediska je gender spíše společensky utvářenou kategorií než přirozenou. „Feministické paradigma uznává, že při procesu osvojování genderu hraje roli jak biologická predispozice, tak i učení.“ Je pravdou, že učení v našem životě má nezastupitelnou roli, „začíná prakticky ihned po porodu“¹⁸ a díky jemu objevujeme vše neznámé a to si na základě zkušeností také osvojujeme. Tímto si utváříme hodnoty, postoje, názory, které nám společnost nabízí, takže v závislosti ne na vnitřních podmínkách, ale těch vnějších.

Feministická teorie pracuje s pojmy, jako jsou *sexismus*¹⁹, pohlavně genderový systém, *patriarchát*²⁰ a i s politikou vztahů mezi pohlavími.

Důsledkem nízkého počtu žen v zaměstnání, ve škole apod. stojí právě sexismus. Lorber (1993) a Renzetti (2003) se shodují na myšlence, že to co dělají ženy, co si myslí a co říkají je nedůležité nebo nezajímavé.

Proto tyto faktory měli v minulosti trojí dopad na sociologické zkoumání:

1. Většina prováděných výzkumů byla prováděna muži na mužích (tudíž všechny výzkumy jsou v podstatě „zkoumáním mužským na mužské části společnosti.“²¹

¹⁶ RENZETTI, C., M. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 27.

¹⁷ Tamtéž, s. 28.

¹⁸ Tamtéž, s. 30.

¹⁹ **Sexismus** znamená hodnocení jednoho pohlaví, v daném případě mužského, jako cennějšího než druhé (Renzetti, C., M., 2003, s. 31.)

²⁰ **Patriarchát** je pohlavně-genderový systém, v němž muži zaujímají vůči ženám nadřazené postavení a mužské vlastnosti a činnosti jsou ceněny výše než ženské (Renzetti, C., M., 2003, s. 58.)

2. Gender byl důležitý jenom v kategoriích, „jako je sociologie manželství a rodiny, zatímco v těch ostatních – v sociologii práce, sociologii komplexních organizací, sociologii práva – byl ignorován.“²²
3. Tam kde vystupovaly ženy, byli jejich postoje a chování hodnoceny z mužského hlediska, podle mužských kritérií.

Feminističtí badatelé tedy zaujímají lepší postoj k ženské populaci. Snaží se, aby ženy byly vyslyšeny ve všech oblastech, proto ve svém zkoumání zaujímají empatický postoj – takový, že umožňují vyjadřovat své emoce, než aby jim vnucovaly vlastní myšlenky.

Ovšem feministická teorie není postavena pouze na tom, co chtějí ženy a aby byla prosazena jejich práva, hodnoty, názory a postoje, ale také nezůstává bez povšimnutí ani mužská část.

Lidé by si měli uvědomit, že tyto problémy ohledně diskriminace a nerovnosti mezi pohlavími nejsou jenom jejich osobní záležitostí, ale že existuje spousta podobných lidí, které se potýkají se stejnými problémy.

1.2 Tři metody gender

Se slovem gender se setkáváme dnes a denně. Je to jeden ze základních společenských konstruktů, který se objevuje do všech úrovní a typů sociálního života. Často ve formě stereotypů si lidé „formulují vlastní identity, vzájemně interagují a organizují si i společenské vztahy a instituce“.²³ Stejně jako ostatní sociální konstrukty má i gender své materiální vyjádření v podobě lidské aktivity a práce.

Tudíž se gender dá rozdělit do tří úrovní. **Individuální úroveň** pracuje na základě – jsem žena, jsem muž – na základě toho se, tzv. „zaškatulkováváme“ do jakých si skupin a tímto se utváří naše genderová identita. Ale mezi námi jsou i tací, kteří patří do tzv. „transgenderové“ skupiny, tyto osoby nemůžeme nikam zařadit. Smetáčková (2006) uvádí myšlenku Barši (2002), že naše „identity, včetně

²¹ RENZETTI, C., M. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 32.

²² Tamtéž, s. 31.

²³ SMETÁČKOVÁ, I. *Gender ve škole*. Praha: Otevřená společnost, 2006, s. 10.

genderových, jsou vždy kulturně a jazykově situovány a při jejich formování vycházíme z dostupných kulturních zdrojů.²⁴ Tyto zdroje v naší kultuře mají ženy, které si utváří svoji identitu péčí o druhé, zatímco muži si ty své utvářejí v oblastech dominance, sebeprosazování a vedení. Zde je gender materializován z hlediska vzhledu (oblečení, účesů aj.).

Bourdieu (2000) ve své knize uvádí tzv. **somatizaci nadvlády** - ženskosti a mužskosti v oblasti materiální. Ženám nařizuje, jak mají sedět, jak se oblékat, jak hovořit, o co se zajímat či nezajímat i to, jak se chovat. Muži si tyto identity utvářejí sami, kdežto ženy to mají dané společností. U mužů tedy jde o fyzickou zdatnost, odolnost a v neposledním případě dominanci.²⁵

Poslední úroveň je ta, kterou si ani neuvědomujeme – jde o tzv. interakci. **Interakce** jsou konkrétní představy o tom, co je ženské a co je naopak mužské. Společenské normy a situace nás nutí dělat ženy a muže. Naše výkony jsou poté vyhodnoceny a na základě nich se určí, zda je překračujeme nebo naopak nenaplnujeme. Genderová výchova na nás začíná působit už v tom nejranějším věku, např. ty jsi naše malá princeznička nebo kluci nepláčou.²⁶

1.3 Psychologické teorie vzniku a vývoje gender

V této kapitole se pokusím vysvětlit proč, se dívky a chlapci už v předškolním věku chovají rozdílně, mají odlišné záliby a zájmy. Proč si dívky hrají více s panenkami a chlapci zase preferují autíčka?

Teprve od nedávna se začínají zkoumat i jiné vlivy ostatních lidí, médií na vývoj genderových rolí. Tyto psychologické teorie, se zabývají diferenciací a upevnováním pohlavně specifického chování.²⁷

Takže můžeme rozlišit čtyři *psychologické teorie*: teorie utvrzování, teorie napodobování (imitační), teorie ztotožnění (identifikační) a teorie poznávání (kognitivní).

²⁴ SMETÁČKOVÁ, I. *Gender ve škole*. Praha: Otevřená společnost, 2006, s. 10.

²⁵ BOURDIEU, P. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum, 2000. 145 s. ISBN 80-7184-775-5.

²⁶ SMETÁČKOVÁ, I. *Gender ve škole*. Praha: Otevřená společnost, 2006, s. 10.

²⁷ KARSTEN, H. *Ženy – muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál, 2006, s. 31.

1.3.1 Teorie utvrzování: počítání pochval a trestů

Tato teorie je založena na tom, že kluci a holky od nejtútlejšího věku jsou utvrzování v takovém chování, které považuje společnost za přijatelné vůči jejich pohlaví. Tudíž jsou chváleni nebo naopak trestáni. Pokud se ovšem chovají opačně vůči svému pohlaví, je toto chování okolím ignorováno, kritizováno nebo jim může být i odepřena láska.²⁸

Tudíž teze spočívají v tom, že kluci od malička nepláčou, u holek jsou zase slzy tolerovány; rodiče a okolí se chovají jinak k chlapcům, jinak k děvčatům: „Nemůžeš přece tak řádit, copak jsi kluk?“²⁹ Tato teorie utvrzování spočívá v tom, že holky jsou od malička vychovávány jako holky a kluci se učí vystupovat zase jako kluci.

1.3.2 Imitační teorie: příklady táhnou

Tato teorie spočívá v tom, že dítě, většinou předškolního i školního věku, ať chlapec či dívka napodobuje chování dospělého, většinou tedy svého rodiče stejného pohlaví, ale není to vždy pravidlem, že je imitována osoba stejného pohlaví jako dítě. Děti pozorují vzory chování dospělých, imitují je a přejímají je za své.³⁰ Tyto vzory dospělých jedinců imitují do té míry, pokud je vyhodnotí za úspěšné, nebo pokud alespoň zůstává toto chování bez trestu.

Karsten (2006) ve své knize uvádí myšlenku severoamerického vývojového psychologa Kohlberga, že dítě musí mít „nejprve vybudováno vědomí vlastní nezměnitelné pohlavní identity, aby bylo schopno vybírat si a přejímat takové způsoby chování, které se k jeho pohlaví hodí.“³¹ Dítě musí vědět, že je kluk nebo holka – znát svou pohlavní identitu, aby si mohlo začít vybírat své vzory.

1.3.3 Identifikační teorie: přejímání vnitřních postojů

Identifikační teorie tvrdí, že pro ustanovení, aby se děvče chovalo jako děvče a kluk se choval zase jako kluk, můžou primární vztahy mezi rodiči (i blízkými osobami), které se rozvíjí a utvrzují v prvních letech života dítěte. Tento vztah je

²⁸ KARSTEN, H. *Ženy – muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál, 2006. 183 s. ISBN 80-7367-145-X.

²⁹ Tamtéž, s. 33.

³⁰ Tamtéž, s. 36 – 37.

³¹ Tamtéž, s. 37.

základem a podnětem k tomu, že se holka identifikuje s matkou a chlapec zase s otcem. „Vznikající pocit totožnosti pak vede děti k tomu, aby od rodičů (dívka od matky, chlapec od otce) rozsáhle přejímaly vnitřní postoje a hodnocení i schémata chování vůči světu.“³²

Rozdíl a vymezení identifikace od imitace je velice obtížný. Teorie identifikace předpokládá nejen „napodobování a přejímání speciálních způsobů chování navenek (což je imitace), ale zároveň a dodatečně také přejímání odpovídajících vnitřních postojů a hodnotové orientace.“³³

1.3.4 Kognitivní teorie: vkládání smyslu

Tuto teorii formuloval v 60. letech minulého století Kohlberg, který rozvinul předpoklady všeobecné teorie, kterou ustanovil Jean Piaget.

Karsten (2006) uvádí teorii Kohlberga, že dítě si utváří pohlavní identitu do 3. roku života – ví, pokud je chlapeček nebo holčička, ale není si tím zcela jisto. Jistotu získává, až kolem 6. – 8. roku života, kdy se potom podle Kohlberga odehrává to, co označujeme jako „ustanovení neměnnosti vlastní pohlavní příslušnosti.“³⁴ Tudíž předškolní chlapec ví, že kdyby si vzal holčičí šaty, nebo si nechal narůst vlasy apod., že se jeho pohlavní identita nezmění.

Pokud jsou děti definitivně přesvědčeny o své příslušnosti k ženskému nebo mužskému pohlaví, záleží jim více na tom, aby dělali věci, které jsou spojeny právě s jejich pohlavím – aby si opět mohly potvrdit svou pohlavní příslušnost. A to například tím, že se identifikují nebo imitují rodiče nebo jiné osoby téhož pohlaví.

Karsten (2006) zmiňuje ve své knize domněnku Kohlberga, že „zde působí úsilí o „kognitivní konzistenci“, tj. o duševně rozumovou shodu se sebou samým.“³⁵

Kognitivní zařazení mezi pohlaví je základem pro vytvoření pohlavních rozdílů a ustanovení pohlavní role. Ostatní teorie, které tady byly zmíněny – utvrzování, napodobování a ztotožnění – se dějí až, když je ustanoven kognitivní předpoklad (vědomí o trvalé a neměnné pohlavní identitě).

³² KARSTEN, H. *Ženy – muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál, 2006, s. 39.

³³ Tamtéž, s. 39.

³⁴ Tamtéž, s. 42.

³⁵ Tamtéž, s. 43.

2 Genderová identita

Tématem této kapitoly je genderová identita a to, jak se odráží v mateřství – můžeme hovořit v dnešní době i v otcovství. Člověk si svojí pohlavní identitu, utváří tím, že se učí, jak by se měl chlapeček (muž) nebo holčička (žena) oblékat, chovat se, vyjadřovat, nebo třeba i projevovat vůči ostatním lidem.

Hrdličková (2007) uvádí, že osobnost muže nebo ženy utváří v primární podstatě rodiče, potom následuje škola, vrstevníci, společný jazyk a nakonec i média a sociální instituce. V rámci vnějšího působení společnosti a vlastních předpokladů si lidé budují genderovou identitu jako součást sama sebe, zkrátka učí se chovat jako žena či muž. Některé části genderové identity se nemusejí na venek projevit.³⁶

Už jak uvedl Karsten (2006) ve svých *psychologických teoriích vzniku a vývoje pohlavních rozdílů* – dítě se svojí genderovou identitu nenaučí mechanicky od rodiče, nýbrž se identifikuje s rodičem stejného pohlaví nebo zpočátku jej imituje, např. holčičky pomáhají mamince s vařením, zatímco chlapci pomáhají tátovi v dílně, a později se chtějí rodičům podobat, ale tyto projevy si začnou uvědomovat až s pozdějším věkem, tehdy, až jsou utvrzeny v tom, že jejich pohlaví je nezměnitelné.³⁷

Holčičky, teď už jako ženy bývají v pozdějším věku společností znevýhodňovány, např. v pracovním postavení, což se odráží v jejich finančním ohodnocení. Na druhou stranu chlapci v pozdějším věku, samozřejmě muži, jsou společností odsuzováni v rámci mateřské (otcovské) dovolené. Pokud se pár domluví na určité výměně rolí, ne na stereotypnosti, kdy muž zajišťuje rodinu z hlediska finančního a žena se stará o rodinnou pohodu a výchovu dětí, jsou společností označováni jako, např. ona jako krkavčí matka nebo on jako baba.

³⁶ HRDLIČKOVÁ, A. *Úvod do gender studies*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. 165 s. ISBN 978-80-86708-41-6.

³⁷ KARSTEN, H. *Ženy – muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál, 2006. 183 s. ISBN 80-7367-145-X.

2.1 Mateřství nebo otcovství?

Je pravdou, že v dnešní společnosti přetrvává stereotypní obraz „ideální“ matky a „ideálního“ otce. Matka by měla pečovat o děti a domácnost, zatímco muž by měl být živitelem rodiny. V posledních letech se tento stereotypní obraz společnosti začíná pomalu měnit. Ženy si budují kariéru a muži pečují o domácnost.³⁸

Nejen v naší společnosti se objevují muži, kteří pečují o své děti stejně plnohodnotně jako jejich matka zatímco ženy budují kariéru a starají se o rodinu z finančního hlediska. Otcové dětí jsou na mateřské nebo dá se říci otcovské dovolené. Je pravda, že „otcovství může mít mnoho podob od tradičního otce živitele, nepřítomného otce až po toho mateřského otce.“³⁹

Může být otcovství plnohodnotně slučitelné s mateřstvím? Když se nebudeme chtít držet tradice tak samozřejmě ano. Otcové mohou oplývat dovednostmi a vědomostmi stejně dobře tak jako matky. Nezáleží na přídavném jménu „mateřský“ nýbrž na tom od koho mateřská láska pochází a samozřejmě kdo dítě vychovává od narození.

Sedláček a Plesková (2008) se shodují na tom, že aktivní otcovství všichni dobře znají – tatínek, který se stará o rodinu po finanční stránce, je hlavou rodiny, přes týden je v práci a o víkendu bere děti na výlety, zatímco maminka doma vaří. Gender se tyto stereotypy snaží odstranit nebo alespoň zmírnit, a tak dát novou tvář rodinným trendům. Podle mého názoru mají pravdu, ale tento pojem – aktivní otcovství nebo otcovská dovolená je nový a společnost se tímto pojmem teprve setkává, ale na druhou stranu nechci tvrdit, že je to pojem neznámý.

Mezi časté dohady patří například vysvětlení o tom, že může vzniknout mezi dítětem a otcem stejné pouto jako mezi dítětem a matkou nebo i adoptivní matkou. Nezáleží na tom, kdo dítě nosil a porodil, ale kdo ho od samého počátku vychovává a stará se o něj a tímto mu poskytuje péči a lásku stejně plnohodnotně, tak jako by tuto lásku mohla poskytovat jeho biologická matka.⁴⁰ Ano je pravda, že je jednoduché porodit dítě, ale stránka výchovy je věc druhá, mnohem těžší a zodpovědnější.

³⁸ SEDLÁČEK, L. - PLESKOVÁ, K. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008. 60 s. ISBN 978-80-903228-9-9.

³⁹ Tamtéž, s. 4.

⁴⁰ SEDLÁČEK, L. - PLESKOVÁ, K. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008. 60 s. ISBN 978-80-903228-9-9.

Tuto lásku může poskytovat kdokoliv, kdo je s dítětem v pravidelném každodenním kontaktu, ať je to babička, dědeček, sourozenec, matka, otec nebo adoptivní rodič.

„Obraz otcovství by nebyl úplný bez alespoň stručné zmínky o **mateřství**.“⁴¹ Matky, které chtějí budovat svojí kariéru na místo toho, aby se staraly o děti, často přenechávají péči o tyto děti otcům. Kariéra je pro ně přednější a přenechat tuto starost na opačném pohlaví není pro ně zase tak traumatizující a leckdy jim i vyhovuje – mají více času pro sebe. Tyto matky často vydělávají více peněz než muži, proto si vybírají tuto cestu, výměnu rolí, aby lépe zabezpečily rodinu. Samozřejmě každá žena touží po tom stát se matkou, být dobrou manželkou, ale vidina kariérního života je pro ně přednější. Proto, pokud se narodí „nechtěné“ dítě mohou v dnešní době přenechat tuto roli otcům, bez toho aniž by narušily rodinou harmonii a stali se pro společnost „zvláštními“.⁴²

Pokud si ženy nakonec přece jen zvolí cestu jinou než tradiční, dostávají se často „do frustrující situace: jejich partneři jsou vnímáni jako hrdinové, ony až jako krkavčí matky.“⁴³ Označení „krkavčí matka“ může být dostatečnou výhrůžkou od společnosti natolik, aby se žena vzdala nejen své kariéry a uchýlila se tak do role tradiční – matka pečovatelka, muž živitel. Toto není v nedůvěře ve schopnosti mužů, ale pouze snaha vyhnout se společenskému odsouzení.⁴⁴

⁴¹ SEDLÁČEK, L. - PLESKOVÁ, K. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 40.

⁴² SEDLÁČEK, L. - PLESKOVÁ, K. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008. 60 s. ISBN 978-80-903228-9-9.

⁴³ Tamtéž, s. 44.

⁴⁴ SEDLÁČEK, L. - PLESKOVÁ, K. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008. 60 s. ISBN 978-80-903228-9-9.

3 Společenské stereotypy

Hrdličková (2007) definuje genderové stereotypy jako „zjednodušující souhrnné popisy a pravidla určená pro chování, jednání, prezentování se apod. ženám a mužům.“⁴⁵ Už od malička jsou dívky vychovávány k tomu, aby se staraly o domácnost, nosí růžové nebo červené oblečení – proto se jim kupují panenky, kočárky, nádobíčko, sponečky atd.⁴⁶ Stejně tak i chlapci – nosí výhradně modré nebo zelené oblečení, nikdy ne růžové. Klukům se kupují autíčka, stavebnice, vojáčky a mají vzor ve filmových hrdinech, kteří jsou jejich vzorem a s nimiž i vyrůstají.

Proč by si chlapeček nemohl hrát s kočárkem nebo holčička s autíčkem? Společnost to tak nechce – společnost jako taková má zafixovány v sobě už od nepaměti tradiční vzory a normy, které je „nutné“ dodržovat, pokud ne, budeme potom označeni za všechno možné, jen ne za normální. Tyto stereotypy vidíme všude – v médiích, ve škole, v zaměstnání, v literatuře, v různých typech hraček i ve sportu apod. – zde je svět podřízen výhradně ženským nebo mužským věcem.

„V tomto smyslu pak hovoříme o tzv. genderových stereotypech, kterým lidé často podléhají.“⁴⁷ V tomto duchu vychovávají a vzdělávají své děti, které v pozdějším věku tyto naučené vzory uplatňují ve svém životě a dále je později přenášejí na své děti.

Jak již bylo zmíněno, genderové stereotypy jsou jaká si pravidla chování, jednání a prezentování se. U *žen* se můžeme setkat s takovými vlastnostmi a přístupy k životu jako je nesamostatnost, zodpovědnost, zaujetí malými dětmi, pečlivost, pasivita, pořádku milovnost, opatrnost atd. Na druhou stranu *muži* oplývají vlastnostmi, jako je racionalita, nezávislost, manuální zručnost v technické oblasti, soutěživost, vůdčí schopnosti, bojovnost aj.

⁴⁵ HRDLIČKOVÁ, A. *Úvod do gender studies*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007, s. 11.

⁴⁶ KARSTEN, H. *Ženy – muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál, 2006. 183 s. ISBN 80-7367-145-X.

⁴⁷ HRDLIČKOVÁ, A. *Úvod do gender studies*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007, s. 11.

Hrdličková (2007) rozlišuje dvojí chápání, které označuje jako, tzv. past genderových stereotypů, která si nese v sobě dvojí úskalí.

První je „*radikální oddělení* „ženských“ a „mužských“ znaků,“⁴⁸ zkrátka to co je normální a správné je to, že žena nevykazuje žádné rysy mužských znaků a naopak.

A druhé úskalí je *předpoklad*, že všichni, ať muži či ženy, *sdílejí* v podstatě *podobné zájmy, záliby, uznávají stejné hodnoty a životní styl*.⁴⁹

Důsledkem stereotypů může být, že ženy nemají stejnou příležitost jako muži dokázat své předpoklady, schopnosti a dovednosti i v jiných rolích, než jenom v takových jaké jim přisuzuje společnost. S tímto se můžeme setkat ve vzájemné komunikaci a kontaktu mezi jednotlivci, ve společenských vrstvách a náboženství aj.

U většiny z nás se v dospělosti genderové stereotypy propracovaly a ovlivňují naše chování podle Lippy (2009) v neméně *třech různých způsobech*.

Zprvce se podle stereotypů *snažíme chovat* – „objevují se a ovlivňují naše chování předvídatelným způsobem, př. žena na první schůzce se chová více femininně.“⁵⁰

Za druhé *ovlivňujeme a vyžadujeme chování* druhých, tak aby se našim stereotypům přizpůsobili, př. u chlapců se ve škole toleruje určitá neposlušnost, zatímco holky jsou za toto chování, pokud se u nich projeví“ kárány.⁵¹

A za třetí mohou stereotypy *zhoršovat výkony a výstupy* žen a mužů, př. ženy nejsou dobré v informatice, muži neumějí vychovávat děti.

⁴⁸ HRDLIČKOVÁ, A. *Úvod do gender studies*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007, s. 12.

⁴⁹ HRDLIČKOVÁ, A. *Úvod do gender studies*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. 165 s. ISBN 978-80-86708-41-6.

⁵⁰ LIPPA, R., A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009, s. 224.

⁵¹ Tamtéž, s. 253.

4 Výchova z pohledu gender

Myšlenka této kapitoly je následující, na výchovu dětí působí různé faktory, které najdeme nejen v masmédiích a v pravidlech, které jsou dané společností, ale především se jedná o výchovu jako takovou. Rodičovská výchova, školní výchova, kam můžeme zařadit vliv vrstevníků a učitelů na děti. Většinu rozdílů „mezi pohlavími utvářejí a posilují sociální tlaky“.⁵²

V průběhu 20. století sociální vědci věřili, že sociální učení, hlavně rodičovská výchova, představuje jakýsi klíč k pochopení rozdílů v mužskosti a ženskosti.

Odlišnosti výchovy dívek a chlapců najdeme v rodičovské a sociální výchově, kam řadíme učitele, vrstevníky a masmédiá. Z pohledu společnosti se děti jeví jako nepopsaný list, který je schopen se naučit vše o genderu prostřednictvím okolí, které na ně působí už od prvopočátku.⁵³

„Celkově se ukazuje, že společenské vlivy a moc prostředí mají silný vliv na různé jevy, jimž říkáme gender.“⁵⁴

4.1 Rodičovská výchova

Prvotní proces socializace začínají rodiče. Už několik desítek let sice stoupá počet rodičů, kteří nechtějí vychovávat své dítě na základě tradičních vzorů společnosti, a tak usilují o srovnání pohlavních rolí.

Rodičovská výchova synů a dcer je rozdílná. Typické chování se utváří prostřednictvím *odměn a trestů*. Podle Lippy (2009) a Karstena (2006) je trestání chlapců zaměřeno na fyzickou stránku, protože se předpokládá, že kluci bývají rozpustilejší, živější a hlučnější, proto potřebují „tvrdší“ výchovu. Karsten (2006) uvádí, že „vůči dcerám jsou rodiče něžnější, láskyplnější a cituplnější, zatímco u synů očekávají nezávislost a sebekontrolu... Dcery jsou zase pod silnější kontrolou, a tak jsou více omezovány ve svém počínání a svobodě pohybu.“⁵⁵

Rodiče u dětí podporují a rozlišují jejich pohlaví, a podle toho jim pořizují klasické (standardní) hračky a chtějí po nich aktivity typické pro jejich pohlaví. Tyto

⁵² LIPPA, R., A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009, s. 223.

⁵³ LIPPA, R., A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. 432 s. ISBN 978-80-200-1719-2.

⁵⁴ Tamtéž, s. 225

⁵⁵ KARSTEN, H. *Ženy – muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál, 2006, s. 33.

rozdíly se objevují nejen ve hře, ale odrážejí se především v chování, výchově a přístupu rodičů k dětem. „Pohlavně typické herní aktivity mohou mít také další důležité důsledky. Chlapecké hračky a hry mohou více stimulovat rozvoj vizuálně-prostorových schopností, schopností řešit problémy a kreativitu než dívčí hračky a hry.“⁵⁶

Rodiče se mnohdy více o choulostivých, emocionálních věcech, které se můžou v životě objevit, hovoří s dívkami. Témata, která se týkají emocí, podpory a pomoci, se rozlišují podle pohlaví – téma agrese a zlosti je přisuzována spíše chlapcům, empatie, strach a smutek je směřována holkám.⁵⁷

4.2 Rozdíly ve hře u dětí a typech přátelství

Rozdíly najdeme všude, jsou všude kolem nás. Stejně tak i ve hře u dětí. Chlapci, ať už batolata nebo starší, mají větší potíže kontrolovat svoje reakce.

Už od narození, než na chlapce začne působit okolí a výchova, vyznačují se určitými vlastnostmi, jako jsou, svéráznost, samostatnost, dominantnost, vzdorovitost. Dívky v tomto ohledu mají jiné vlastnosti, které je charakterizují, např. umíněnost, citlivost, upovídanost. Jak se říká: „Jsou to naše princezny, které čekají na prince, až je vysvobodí.“ Zkrátka už od narození se dívkám přisuzuje role princezny, neaktivní bytosti, která čeká na vysvobození od aktivního prince.⁵⁸

Hodně podobné je to i ve hře. Kluci jsou spíše spontánnější, vymýšlejí různé hry tzv. „bojovky“. Holky v této oblasti jsou uvážlivější a svoji hru směřují spíše výchovným, pečovatelským směrem, př. hry na paní učitelky, na maminky, stejně tak, jak to vidí u svých maminek. Není se čemu divit, výchovu přebírají rodiče, okolí, které jim ukazuje „jak“ se chovat a čím se zabývat.

Agrese u chlapců se zprvu projevuje takovým „hravým zápasením“, které může po čase narůst ve „fyzický boj“, proto si také vybírají hračky, které jim umožňují ztvárňovat agresi (pušky, meče, hole, tanky apod.).⁵⁹ U dívek můžeme pozorovat spíše slovní zápolení a časté jsou i pomluvy. To co v životě chtějí dívky - řeší

⁵⁶ LIPPA, R., A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009, s. 231.

⁵⁷ KARSTEN, H. *Ženy – muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál, 2006. 183 s. ISBN 80-7367-145-X.; LIPPA, R., A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. 432 s. ISBN 978-80-200-1719-2.

⁵⁸ JARKOVSKÁ, L. *Rovné příležitosti dívek a chlapců ve vzdělání*. Brno: Nesehnutí, 2005. 25 s. ISBN 80-903228-6-7.

⁵⁹ LIPPA, R., A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. 432 s. ISBN 978-80-200-1719-2.

slovem, vyjednáváním. Naopak chlapci, kteří jsou od přírody „dominantnější“ tento problém řeší strkáním, dominancí, výzvou a bojem. Také „dívčí hračky“ tomu nasvědčují, že dívky si častěji hrají s panenkami, kočárkem, čajovou soupravou nebo s kuchyňkou. Chlapci si raději hrají s mechanickými hračkami (autíčky, stavebnicemi, nákladáky, traktory apod.).

Stejně jako jsou rozdílná pohlaví, je rozdíl i v různosti výběru *hraček* a samozřejmě i volbou herních aktivit. Podle teorie Lippy (2009) mají kluci radši pohybové hry typu – jízda na kole, koloběžce, skateboardu, míčové hry a jiné týmové sporty, jsou od „přírody“ soutěživější a živější. Holky zase baví tanec, společenské hry, př. skákání přes švihadlo, malování aj. Ale proč by si děti nemohly hrát s hračkami, které „nepřislouží“ jejich pohlaví, i když je to baví a zajímá?

V dětské fantazii se meze nekladou, ale společnost tuto mez přece jen vytyčuje tím, že udává, jací můžou být kluci hrdinové a jak si holky můžou vybírat ze svých pohádkových postav. Dá se říci, že hrdinové jsou společností předurčené – dívky v roli princezen, kuchtiček, služebných, chův, porodních báb. Fantazie kluků se soustřeďuje na hrdinské postavičky typu Spiderman, Herkules, neohrožený rytíř – superhrdinové co musí zachránit krásnou princeznu a spasit svět.⁶⁰

Vztahy mezi vrstevníky se postupně s věkem mění. Zatím co na základní škole to táhne kluky k sobě a tvoří tzv. party, stejně tak jsou na tom i holky, až na jednu maličkost, ony netvoří party, ale jsou to většinou dvě nejlepší kamarádky, které spolu „vydrží“. Janošová (2008) uvádí myšlenku, kterou použil Pitcher a Schultz (1983) podle Bealové (1994), že „dívky spolu více kooperují, jsou k sobě navzájem vnímavější, zatímco chlapci se k sobě chovají asertivněji a usilují o dominantní postavení a o vlastní vyniknutí.“⁶¹ Stejnou myšlenku zastává i Lippa (2009), že sociální život chlapců je zaměřen spíše na „dominanci, hierarchii a soutěžení více než párový společenský život dívek.“⁶²

Tudíž můžeme hovořit o jakýchsi skupinkách, které tvoří jak chlapci, tak i dívky, i když na různém označení (party, nejlepší kamarádky). Tyto skupinky vytváří na základě podobných či shodných zájmů nebo jiných volnočasových aktivit, a tak veškerý svůj volný čas tráví pospolu, ale toto seskupení dětí se časem mění – časem

⁶⁰ JARKOVSKÁ, L. *Rovné příležitosti dívek a chlapců ve vzdělání*. Brno: Nesehnutí, 2005. 25 s. ISBN 80-903228-6-7.

⁶¹ JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008, s. 122.

⁶² LIPPA, R., A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009, s. 73.

se začnou vytvářet smíšené skupinky dospívající populace.⁶³ V rámci dospívání jedinci zjišťují, že nemusí být svět jenom modrý či růžový.

Dětské pohlavní rozdělování zmizí až, když děti začnou pociťovat romantickou a sexuální přitažlivost druhého pohlaví, to se objeví i ve vzájemné interakci.

4.3 Napodobování genderu

Děti se neučí samostatně sami od sebe chovat jako dívky nebo chlapci. Toto se děje prostřednictvím sociálního učení – tak, že pozorují a imitují, jiným slovem napodobují, své rodiče stejného pohlaví. Jak už bylo uvedeno v *psychologických teoriích vzniku a vývoje pohlavních rozdílů* (viz. kap. 1.3). Dětská osobnost má sklon se odrážet v osobnosti dominantnějšího rodiče, ne tak zcela napodobovat rodiče stejného pohlaví.

Rodiče nejsou jediným vzorem rolí pro své děti. Blízko k dětem mají i sourozenci, což ovlivňuje a utvrzuje jejich genderové názory – chovají se typičtěji než jedináčci.

„Chlapci a dívky jsou velmi bystří pozorovatelé svého sociálního okolí. Ujasňují si podobnosti v chování ostatních mužů a žen a obecně se chovají jako většina jedinců jejich vlastního chování. Takovým napodobováním děti vstřebávají lekce genderu, jež jim zprostředkovávají jejich komunity a kultury.“⁶⁴

4.4 Význam pro reálný život

Chování, vesměs lidí jako takových, je už od přírody rozdílné. Myslím, že záleží na tom, jak na nás působí okolí, ve kterém žijeme, protože má největší význam pro nás. Příkladem by bylo to, že všem lidem určitě hodně záleží na názorech ostatních, jejich zpětné vazbě k nám. Proto se chováme tak, jak to společnost vyžaduje – genderové stereotypy a typicky pohlavní chování proto nejsou výjimkou.

Vůbec si neuvědomujeme, že genderové stereotypy ničí naše schopnosti týkající se daného pohlaví, např. ženy nejsou dobré v matematice, muži neumí chovat děti. Stačí se zmínit, trošku zapochybovat, zapřemýšlet, že možná na tom něco bude a hned se dostaneme do předem vyjetých kolejí.

⁶³ LIPPA, R., A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. 432 s. ISBN 978-80-200-1719-2.

⁶⁴ Tamtéž, s. 241.

Tento jev se označuje jako „*hrozba stereotypů*“, když negativní stereotypy ničí schopnosti“.⁶⁵ Dají se překonat názory, které slýcháme dnes a denně, př. „nemůžeš spravovat kolo, stejně to nezvládneš udělat“, nebo „tys nikdy nedokázal pořádně uklidit“ apod.? Myslím si, že ano, ale je k tomu potřeba pořádná dávka sebevědomí, bojovnosti a sílu to překonat.

Tato otázka se týká od hraček v našem dětství, nerovnosti platů v zaměstnání přes možnosti vzdělávání, až po dostupnost rodičovské dovolené a pečování o děti.

Měly by matky dostávat vyšší mateřskou nebo flexibilnější čas pracovní hodiny než otcové? Měly by ženy sloužit v armádě a možnost dostat se na vyšší pozice ve vedení? Cílem není vyřešit tyto otázky, nýbrž se alespoň nad nimi zamyslet, jak můžou různé předpoklady ve vrozených a naučených sociálních faktorech nabízet odlišné odpovědi na tyto otázky.⁶⁶

⁶⁵ LIPPA, R., A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009, s. 258.

⁶⁶ LIPPA, R., A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. 432 s. ISBN 978-80-200-1719-2.

5 Škola jako prostor pro gender

Socializace je proces, pomocí něhož se učíme normy a hodnoty společnosti, která nás obklopuje, a ty si postupem času osvojujeme, až se stanou součástí našeho života, našeho „já“. Tím se začleníme do dané společnosti a staneme se sociální bytostí.

Škola zastává a plní tuto funkci. Jednou z dílčích součástí socializace je genderová socializace, která je spojována s osvojováním si charakteristik muže a ženy ve společnosti.

Jestliže školu bereme jako instituci a organizaci, tak i gender se v ní vyskytuje různě. Jarkovská a Smetáčková (2006) uvádí rozdělení genderu, který se vyskytuje ve škole podle Savage (1992) do *pěti různých rovin*.⁶⁷

- *První* z nich je praktické **oddělení úkolů a fyzického prostoru**, př. oddělení dívčích a chlapeckých šaten, opravy školního nábytku, které jsou určeny chlapcům, zalévání květin a pořádek ve třídě je dáván za úkol holčkám.
- *Druhou* rovinou je **konstrukce symbolů a představ**, tady se jedná o tom, že ženy jsou více kulturně a esteticky založené, proto také dostávají na starost školní besídky, akce a nástěnky.
- *Třetí* rovina se týká formálních i neformálních **pravidel komunikace** mezi dívkami a chlapci ve škole, příkladem by bylo gentlemanské chování vůči dívkám nebo ženám, jinak by byl daný chlapec či žena považován za nemužného, divného či dokonce by byl považován za homosexuála.
- Předposlední rovinou, čili *čtvrtou*, je **osobní identita** členů a členek organizace, která v sobě nese genderovou příslušnost, stejně jako příslušnost k určitému povolání a organizaci. Vysvětlení této roviny je následující – vzdělávání a výchova neboli edukace, je prisuzována ženám, předpokládá se tedy, že ve škole najdeme převážnou většinu žen.
- Poslední *pátou* rovinou, v níž gender působí, je **obecná logika a principy života** v organizaci. Jedná se o atmosféru, klima školy, která každého

⁶⁷ SMETÁČKOVÁ, I. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006, s. 15 – 16.

člena instituce vede k určitému chování. Logika školy je významná proto, že vyzdvihuje, zachovává a provádí struktury, na nichž organizace stojí. Jsou to například pracovní řád, pracovní smlouvy zaměstnanců školy, klasifikační či školní řád.

5.1 Co se učí holky a co chlapci

Děti během svého života, který stráví ve škole, myslím tím na základní škole, protože tu musíme absolvovat všichni bez výjimky, vstřebávají mnoho poznatků, znalostí, schopností a dovedností v daných předmětech. Školy i celý vzdělávací systém formulují jednotný obsah – minimum, které by každé dítě mělo zvládnout a odnést si do života, ale ve skutečnosti tento obsah je genderově rozdílný.

Helšusová v příručce od Smetáčkové (2007) uvádí genderové členění obsahu *formálního a neformálního* kurikula.

Formální kurikulum je všechno to, co udává fakticky a oficiálně učivo na školách, jsou tak formulované vzdělávací cíle, podle kterých jsou děti vedeny.

Neformální kurikulum je všechno ostatní co není dané zákonem, nebo to nikde nenajdeme v písemné podobě. Patří sem aspekty školního života, pravidla chování, vyjadřování, vztahy mezi vyučujícími a žáky, ale taky žáky navzájem.⁶⁸

Pokud chceme přijít na to, proč děti odcházejí ze škol „s rozdílnými představami o ženách a mužích,⁶⁹ tak bychom si měli odpovědět na otázky týkajícího se školního vzdělávání, tedy konkrétně na *učivo a učebnice*, přístup vyučujících vůči žákům, žákyním z hlediska jaké úkoly dostávají žákyně, jaké žáci a jak jsou děti chváleni a hodnoceni. Jestli se dají tyto stereotypy, alespoň ovlivnit, tak případně jak?

⁶⁸ SMETÁČKOVÁ, I. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007. 67 s. ISBN 978-80-87110-01-0.

⁶⁹ Tamtéž, s. 19.

5.2 Učivo a učebnice

Podle Smetáčkové (2007) lze učivo řadit do formálního kurikula a lze na něj nahlížet ze dvou pohledů – *pedagogické dokumenty a reálná výuka*.⁷⁰

Pedagogické dokumenty jsou v dnešní době poněkud stručné rámcové, a tedy jejich naplnění závisí vždy na přístupu učitelů a učitelek, patří sem, např. učební osnovy, rámcové vzdělávací programy.

Učivo by nemělo být bráno jako objektivní, univerzální přehled toho nejvýznamnějšího čím bychom se měli v daném předmětu zabývat, ale mělo by být k učivu přistupováno jako k sociálnímu konstrukt, který by měl probíhat ve shodě s určitou představou oboru, k níž chceme žáky, studenty dovést. Tato představa by neměla být z pohledu učitele subjektivní.

5.2.1 Učivo v dokumentech

K ustanovení citlivého a pestrého učiva vede genderově otevřený postoj k dané problematice. „Učivo by v sobě mělo zahrnovat dostatek informací o jednotlivých významných ženách, dostatek údajů o postavení žen a mužů a dostatek podnětů k rovnosti žen a mužů.“⁷¹

I když se pedagogické dokumenty zobecňují a nalézt správný způsob výuky je někdy nad síly vyučujících, protože taková aktivita vyžaduje opravdu velikou odbornost a znalost, aby se odhalily i skryté specifické genderové projevy.

Platí proto, že „je-li určitá hodnota společenskou prioritou a současně není-li tato hodnota dosud ve veřejnosti všeobecně zažitá, je vhodné na ni explicitně upozorňovat.“⁷²

5.2.2 Učivo ve výuce

Kromě klasických učebnic, které vyplývají z povinných pedagogických dokumentů, hraje důležitou roli také učivo, které přináší učitelka nebo učitel do

⁷⁰ SMETÁČKOVÁ, I. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007. 67 s. ISBN 978-80-87110-01-0.

⁷¹ Tamtéž, s. 27.

⁷² Tamtéž, s. 27.

výuky a předává ho svým žákům a ti si jej osvojují.⁷³ Toto učivo může být genderově zatížené, ať už se shoduje s pedagogickými dokumenty nebo ne.

Smetáčková (2006) uvádí řešení toho, pokud učitel objeví genderově zatížené obsahy v dané oblasti výuky, tak má možnost tento obsah upravit, vynechat, potlačit anebo jej dokonce prohloubit. Tudiž charakter genderově zatíženého dokumentu může posílit nebo naopak. Záleží na vyučujících, jaký způsob výuky a výkladu zvolí pro splnění daného cílu.

Myslím, že hodně také záleží na odbornosti vyučujícího a jeho praxi v oboru.

5.2.3 Učebnice

Než zvolíme jakoukoliv učebnici, měli bychom si osvojit genderově citlivý pohled. Je důležité zvolit tu správnou, učitelé mají velkou možnost výběru. Při výběru bychom se měli zaměřit na pedagogickou kvalitu a na to, zda učebnice nevychází z genderových stereotypů.

Většina předmětů, které se vyučují na škole, se dá rozdělit do dvou skupin – *humanitní* nebo *technické předměty*. Z pohledu gender jsou humanitní předměty spojovány s dívčím zaměřením, zatímco technické předměty zase s chlapeckým.

Učebnice nejsou úplně vyčerpávající a neobsahují zdaleka vše z toho, co by mělo povinné učivo obsáhnout. Záleží, ovšem kdo tyto učebnice vytváří a jak se k nim postaví. Aby učebnice byly genderově citlivé, měli by autoři uplatňovat princip, „tzv. gender mainstreamingu – tento princip spočívá v tom, že každé rozhodnutí zvažujeme jeho přímé i nepřímé dopady na dívky/ženy a chlapce/muže a usilujeme přitom o podporu rovných příležitostí.“⁷⁴

Je velice důležité proto, aby ženy i muži byli reprezentováni v širokém spektru sociálních rolí, aby se, nestalo, že v učebnicích najdeme velké množství obrázků nebo ilustrací, které postihují tradiční role mužů a žen, př. žena je zobrazována v péči o děti a naopak muž bývá zobrazován ve svém zaměstnání. Podle Smetáčkové (2006) to jsou většinou ženy, které jsou zobrazovány v učebnicích a brány jako pasivní bytosti, které potřebují pomoc, zatímco muži jsou ti aktivní,

⁷³ SMETÁČKOVÁ, I. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007. 67 s. ISBN 978-80-87110-01-0.

⁷⁴ SMETÁČKOVÁ, I. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006, s. 28.

kteří vše organizují a nabízejí pomoc.⁷⁵ Tuto myšlenku zastává i Jarkovská (2005), že jsou ženám udělovány role pasivní, např. role princezny, zatímco mužům jsou udělovány role aktivní.

Dále je to jazyk, který je v učebnicích výhradně maskuliní. Genderové maskulinum se v učebnicích používá většinou při popisu zaměstnání, př. politik, učitel, ředitel, zaměstnanec, ale také ho najdeme hned na začátku úvodní stránky – „Milý žáci a studenti...“.

5.2.3.1 Kritéria pro genderově korektní učebnice

Pokud bychom chtěli mít genderově korektní učebnic, tj. učebnici, která není založena na stereotypch, tudíž nezpůsobuje jejich přenos k žákům, měla by *splňovat následující*.⁷⁶

- ✓ Učebnice by měla být názorově otevřená a pestrá. Měla by nahlížet z různých hledisek, podávat i protikladné poznatky.
- ✓ Měla by představovat všechna podstatná témata, na která by měla nahlížet s respektem a věnovat se souvislostem, které obsahují gender.
- ✓ Neměla by reprezentovat muže ve spojení s veřejnou sférou nebo ženu v tradičním spojení s domácností a péčí o děti, nýbrž nabízet a ukázat širokou škálu všech možných uplatnění a zájmů.
- ✓ V učebnici bychom měli najít větší množství příkladů z každodenního života.
- ✓ Ilustrace a obrázky obsažené v učebnicích by měly věnovat stejný, rovný prostor ženám i mužům. Neměli by ženy a muže zařazovat do stereotypních situací.
- ✓ Oslovení v učebnicích by mělo být stejně rovné jako příležitosti žen a mužů, nemělo by být použito genderové maskulinum.

⁷⁵ SMETÁČKOVÁ, I. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006. 67 s. ISBN 80-903331-5-X.

⁷⁶ SMETÁČKOVÁ, I. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007, s. 21.; MŠMT [online]

5.3 Pedagogické hodnocení a úkoly žákům

Vyučování je záměrný proces, v němž se snažíme žáky a žákyně něco naučit, aby si to později mohli osvojit, nebo se je snažíme dovést k rozvinutí určité dovednosti. Je důležité si stanovit cíle, kterých má být dosaženo a potom se snažit tyto splněné cíle a aktivity hodnotit.⁷⁷

Vyučující, možná nezáměrně, přidělují dívkám úkoly, které jsou stavěné na vlastnostech jako je spolehlivost, pečlivost, čistotu, estetičnost apod. a musejí se provádět opakovaně, nejsou jednorázové.

Chlapcům jsou přidělovány úkoly, které se vyznačují vyšší prestiží, vyžadují intelekt, fyzickou sílu, zdatnost, nejsou náročné na čas, jsou rychle proveditelné a snadno se hodnotí.

5.3.1 Pochvaly a napomenutí

Pochvaly a napomenutí jsou většinou dílem vyučujícího. Ten vnáší do své třídy určité představy a očekávání o podobě mužství a ženství. Přirozeně, žáci se tyto představy a očekávání naučí, naučí se je tolerovat a splňovat v domnění, aby se zavděčily vyučujícímu.⁷⁸

Smetáčková (2007) uvádí, že „u dívek se oceňuje píle, svědomitost a spolehlivost častěji než originalita, odvaha a nápad, které jsou vyzvedávány u hochů.“⁷⁹ Myslím si, že dívky ve škole jsou více vedeny k tomu, aby dodržovaly školní řád a řídily se jím, každé odchýlení vede k napomenutí.

Často se setkáme ve škole se srovnáním – holky jsou ty hodnější, snaživější, u kluků se určitá zlobivost, hlučnost a „lenost“ k plnění školních povinností toleruje, ale kdyby to bylo naopak, potom je to genderově nekorektní. Toto můžu potvrdit – když jsem chodila na základní školu, vedle ředitelny visela nástěnka se školním řádem, nic neobvyklého, až na obrázek na ní – byl tam obrázek kluka a holky. Dívka se na obrázku smála, zatímco chlapec se mračil a byl přeškrtnutý – tudíž bylo hned všem jasné, že ti zlobivý jsou kluci, zatímco holky nic takového nedělají.

⁷⁷ SMETÁČKOVÁ, I. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006. 67 s. ISBN 80-903331-5-X.

⁷⁸ SMETÁČKOVÁ, I. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007. 67 s. ISBN 978-80-87110-01-0.

⁷⁹ Tamtéž, s. 27.

5.3.2 Hodnocení

Dívky jsou více vedeny k tomu, aby naslouchaly svému hodnocení, tudíž jsou více závislé na ocenění druhých, jejich názorech a pocitech z odvedeného výkonu, než chlapci. Vlastní pocity z úspěchu nevychází z jejich vědomí, ale z toho jak je posuzují ostatní lidé. Proto přemýšlejí a zkoušejí, jak by se nejvíce zavděčily a dosáhly úspěšnějšího hodnocení, což se podepisuje na jejich sebevědomí a sebedůvěře.

Chlapci jsou naopak zaměřeni spíše na vlastní hodnocení svých aktivit. Nejsou tolik závislí na okolí a názoru ostatních – sami si vytvoří vlastní názor na věc a tu si sami zhodnotí.⁸⁰

Smetáčková (2007), Lippa (2009) a Renzetti (2003) se shodují na faktu, že dívky jsou „schopnější z hlediska možnosti naučit se zadanou látku,“⁸¹ na druhou stranu jsou stereotypně označovány za „šprty“ bez logického a souvislého myšlení oproti chlapcům. U chlapců se předpokládá, že nebudou připraveni dostatečně, tudíž je u nich vyzvedávána přirozená inteligence a tvořivost – „jsou chváleni za intelektuální výkon“.⁸²

5.4 Genderově rovná škola

Škola jako instituce či organizace, by měla usilovat o odstraňování různých druhů nerovnosti a taky v neposlední řadě nerovností genderových. Genderově citlivá škola, by měla ve svém globálním přístupu i v aktivitách soustřeďovat pozornost na žáky a žákyně a respektovat jejich individuální pozici každého z nich.

Ovšem pokud se škola bude snažit, může být snížen její vliv v rámci s ostatními oblastmi, které na děti mají vliv, př. vrstevníci, média, rodiče.

Genderově rovná škola by měla přistupovat ke každému zvlášť (žádné rozdíly v zadávání a plnění úkolů, ve zkoušení, v rovných šancích na vzdělávání, v klasifikaci a v chování dětí) a nesměla by nést stereotypní všeobecná očekávání – zkrátka to, co se standardně čeká od dívek a co od chlapců.

⁸⁰ SMETÁČKOVÁ, I. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007. 67 s. ISBN 978-80-87110-01-0.

⁸¹ Tamtéž, s. 27.

⁸² RENZETTI, C., M. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, s. 133.

Smetáčková (2007) uvádí dvě krajní pojetí rovnosti, k nimž směřují různé aktivity:

První se vztahuje k **rovnosti v šancích** – tak, „že dívky i chlapci mají pracovat se stejnými materiály, mají řešit stejné úkoly a mají být posuzováni podle stejných kritérií,⁸³ ale záleží hodně na faktu, jakým způsobem jsou děti vedeny od malička.

Ve druhém pojetí jde o **rovnost ve výsledcích** – „cílem je, aby dívky a chlapci dosahovali v průměru shodných či obdobných vzdělávacích výsledků,⁸⁴ tj. aby nedocházelo k zvýhodňování chlapců či dívek. Ale toto pojetí skrývá problém, který by vyřešilo jen specifické zacházení, aby bylo dosaženo shodných, průměrných výsledků jak dívek, tak i chlapců.

Smetáčková (2007) uvádí, že je vhodné *oba přístupy kombinovat*, protože „se snadněji dosáhne skutečné rovnosti žena mužů ve vzdělávání.“⁸⁵ Proto je vhodné, aby dívky i chlapci rozvíjeli své dovednosti a schopnosti na základě vlastních predispozic, ne na genderové představě ve společnosti.

Proč usilovat o genderově rovnou školu? Vysvětlení je jednoduché a to, že se zlepší klima školy, dívky a chlapci budou mít příležitost se plně rozvinout v tom, co je baví, bez ohledů na genderové stereotypy, vyučující budou věnovat stejnou míru pozornosti jak klukům, tak i holčkám, učebnice a pomůcky budou vybírány, tak aby neobsahovaly genderové stereotypy.⁸⁶ Poté se škola stane přitažlivější a zajímavější v očích rodičů i veřejnosti.

⁸³ SMETÁČKOVÁ, I. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007, s. 44.

⁸⁴ Tamtéž, s. 45.

⁸⁵ Tamtéž, s. 45.

⁸⁶ SMETÁČKOVÁ, I. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007. 67 s. ISBN 978-80-87110-01-0.

II EMPIRICKÁ ČÁST

6 Genderové stereotypy u dětí v první třídě

Už před narozením dítěte, pokud se rodiče dozví, zda čekají holčičku nebo chlapečka, nakupují k tomu příslušné oblečení, hračky, kočárek, postýlku – zkrátka všechno dětské vybavení, ale nejen to.

Přizpůsobují tomu i okolí, v němž by mělo dítě vyrůstat a také své představy o budoucím životu a profesi dítěte, tak aby se podobalo obrazům rodiče stejného pohlaví. Modře vymalovaný pokojík, auta, skládačky a jiné stereotypní věci, které nasvědčují o narození chlapečka. Stejně jako reakce příbuzných, když jej maminka s tatínkem ukáží – ty máš hlas jako zvon, z tebe bude chlap jako hora, ty jsi kluk jako buk a podobně. Na holky zase čeká růžový nebo červený pokojíček s panenkami, kuchyňkou, kočárkem, se šatičkami, sponečkami, malováním a jiným „holčičím vybavením“.

6.1 Definice výzkumného problému a popis cíle práce

Výzkum je zaměřen na genderové stereotypy u dětí v první třídě. Cílem empirického šetření je zjistit, zda v rámci rodičovské výchovy a předškolní výchovy mají děti už ukotveny základní genderové stereotypy, nebo zda se ještě spontánně rozhodují při volbě své hračky a nedělají tak rozdíl mezi klučičím a holčičím.

Tato práce by měla poukázat na fakt, jak jsou děti vychovávány v rodině, jestli spíše převládá tradiční výchova a jak na ně působí okolí – zda si osvojí tradiční vzory společnosti, př. holčička a panenka, chlapeček a autíčko.

6.2 Typ výzkumu a výzkumný soubor

Pro tento výzkum byl zvolen *kvantitativní* přístup. Jako typ výzkumu jsem zvolila *dotazník*, který se skládal z deseti položek, konkrétněji z obrázků dětských hraček.

Soubor výzkumu tvořili kluci a holky ve věku od 6 – 7 let v prvních třídách základní školy. Na základní škole, kde jsem tento výzkum prováděla, jsou tři třídy prvňáčků, tudíž celkem 47 dětí (22 děvčat a 25 chlapců). Tuto školu jsem si vybrala

záměrně, protože dříve jsem tady absolvovala svoji praxi, takže domluva s panem ředitelem proběhla bez potíží a výzkum mi byl v těchto třídách povolen.

Pozornost jsem věnovala především tomu, zda děti v prvních třídách mají už naučeny tradiční vzory společnosti z pohledu hraček – zda rozlišují hračky podle tradičního vzoru, co je ryze holčičí hračka a co je naopak ryze klučičí.

6.3 Metody získávání, zpracování a interpretace získaných dat

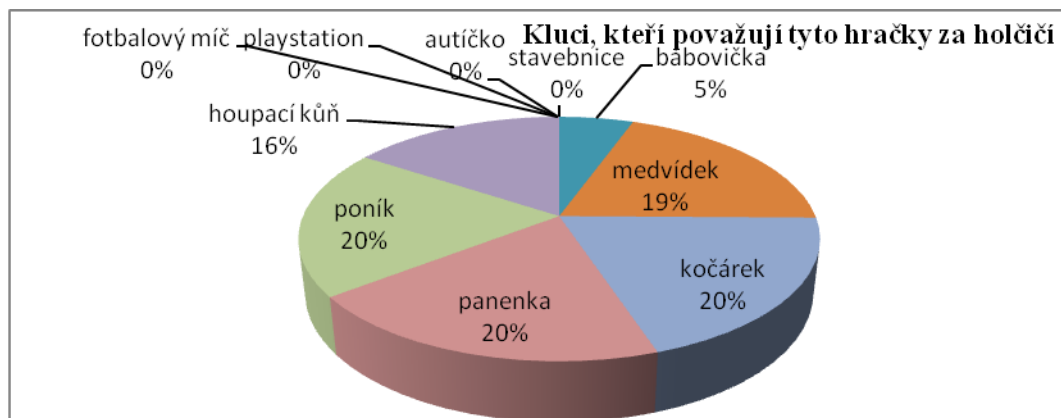
Hlavní metodou pro získávání dat byl zvolen *strukturovaný dotazník*, který obsahoval deset dětských hraček, např. autíčko, panenku, stavebnici, kočárek aj. (viz. příloha č. 1). Výběr hraček byl zcela záměrný. Dotazník obsahuje hračky, které jsou společností označovány za typické holčičí, př. panenka a hračky typicky klučičí, př. autíčko, fotbalový míč. Mým cílem bylo zjistit, zda se tyto stereotypy začínají projevovat u žáků z prvních tříd. Dotazník kromě těchto hraček obsahoval i hračky, které by společnost označila za hračky pro obě pohlaví, př. stavebnice, bábovička z písku aj. – tyto položky měly respondenty vést k zamyšlení, ne pouze k samotné stereotypizaci.

Vyplňování dotazníků zabralo respondentům cca 10 minut. Obrázkový dotazník byl dětem rozdán záměrně podle jejich pohlaví, tak abych zjistila, zda existuje rozdíl mezi pohlavím – jaké hračky označí dívky a jaké hračky označí kluci, zda se ve svých názorech budou lišit (viz tab. č. 1, 2, grafy 1 - 4).

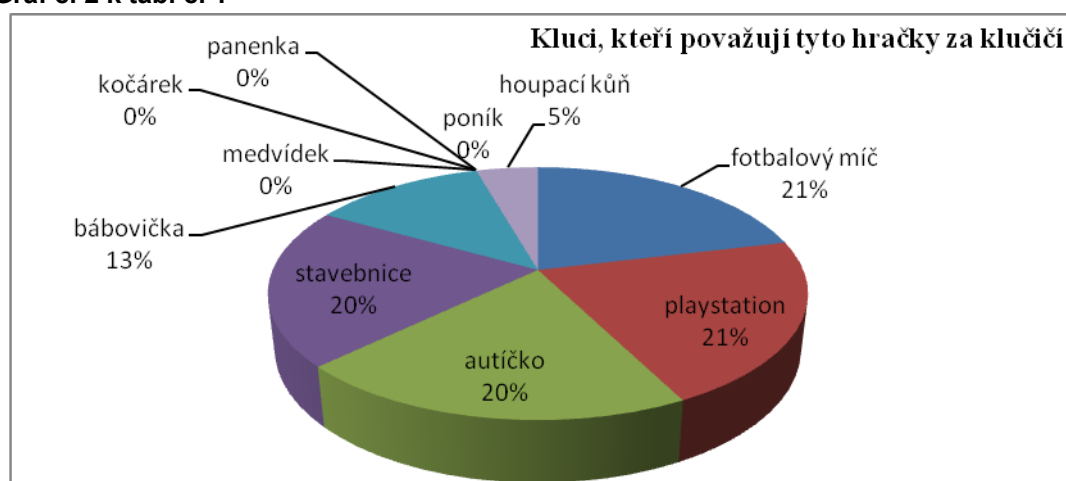
Tab. č. 1

KLUCI		
Hračky	Holčičí hračky	Klučičí hračky
Fotbalový míč	0	24
Playstation	0	24
Autíčko	0	23
Stavebnice	0	23
Bábovička	7	14
Medvídek	25	0
Kočárek	25	0
Panenka	25	0
Poník	25	0
Houpací kůň	20	5
Celkový počet odpovědí:		240

Graf č. 1 k tab. č. 1

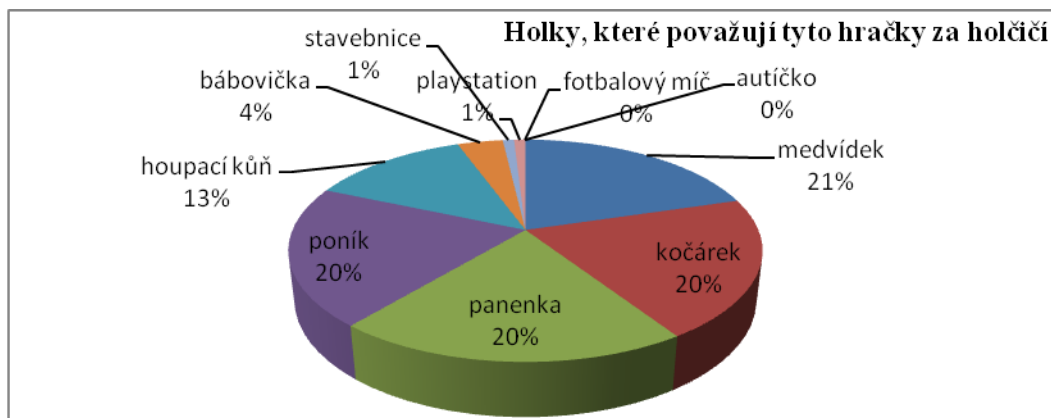
Graf č. 2 k tab. č. 1

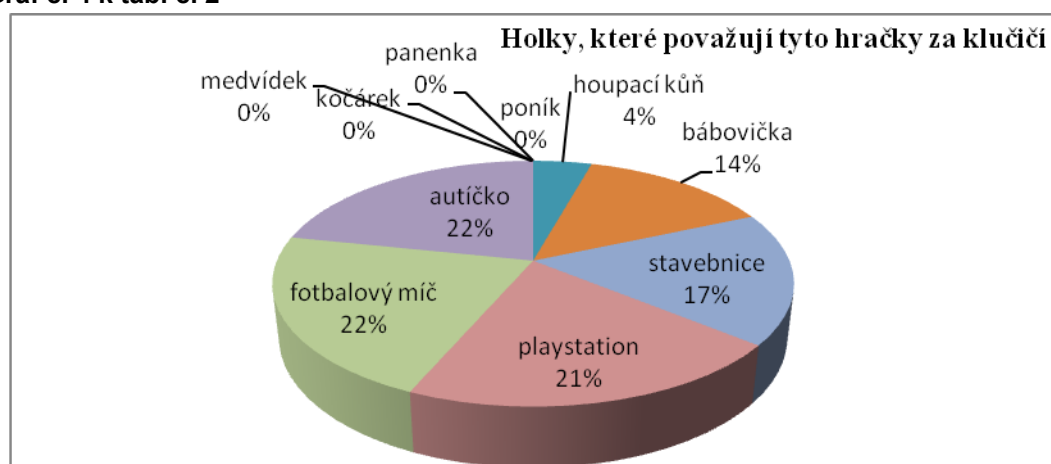
Tab. č. 2

HOLKY		
Hračky	Holčičí	Klučičí
Medvídek	22	0
Kočárek	22	0
Panenka	22	0
Poník	22	0
Houpací kůň	14	4
Bábovička	4	13
Stavebnice	1	16
Playstation	1	19
Fotbalový míč	0	20
Autíčko	0	20
Celkový počet odpovědí:		200

Graf č. 3 k tab. č. 2

Graf č. 4 k tab. č. 2

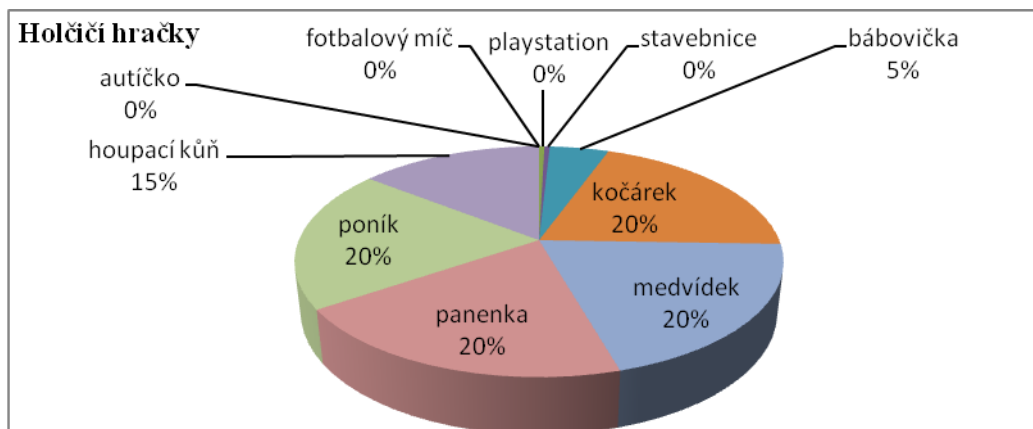

Děti měly za úkol označit červenou pastelkou (holčičí hračky) a modrou pastelkou (klučičí hračky) ty, u kterých si myslely, že jsou určeny holkám a jaké jsou určeny klukům. Odpovědi, které jsem získala z výzkumu, jsem uspořádala do tabulky (viz. tab. č 3, grafy 5, 6).

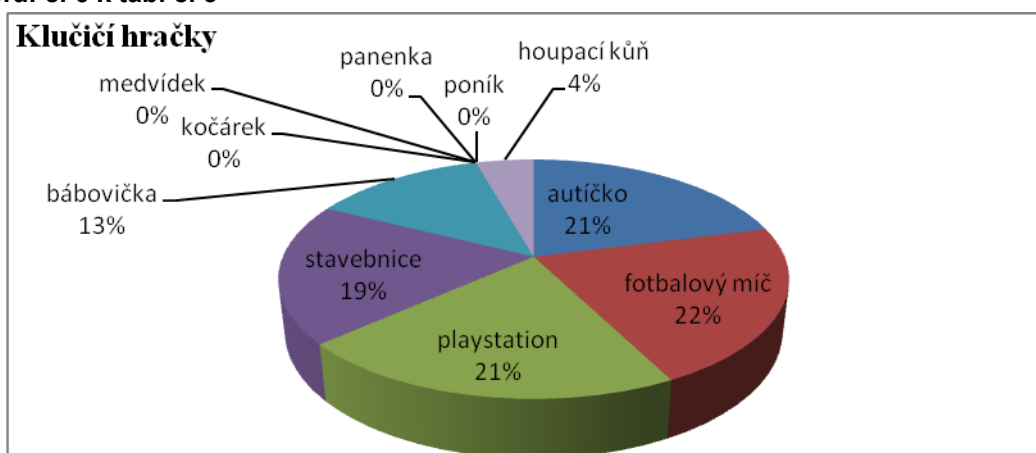
Tab. č. 3

CELKOVÁ STATISTIKA ODPOVĚDÍ		
Hračky	Holčičí	Klučičí
Autíčko	0	43
Fotbalový míč	0	44
Playstation	1	43
Stavebnice	1	39
Bábovička	11	27
Kočárek	47	0
Medvídek	47	0
Panenka	47	0
Poník	47	0
Houpací kůň	34	9
Celkový počet odpovědí:	440	

Graf č. 5 k tab. č. 3

Graf č. 6 k tab. č. 3

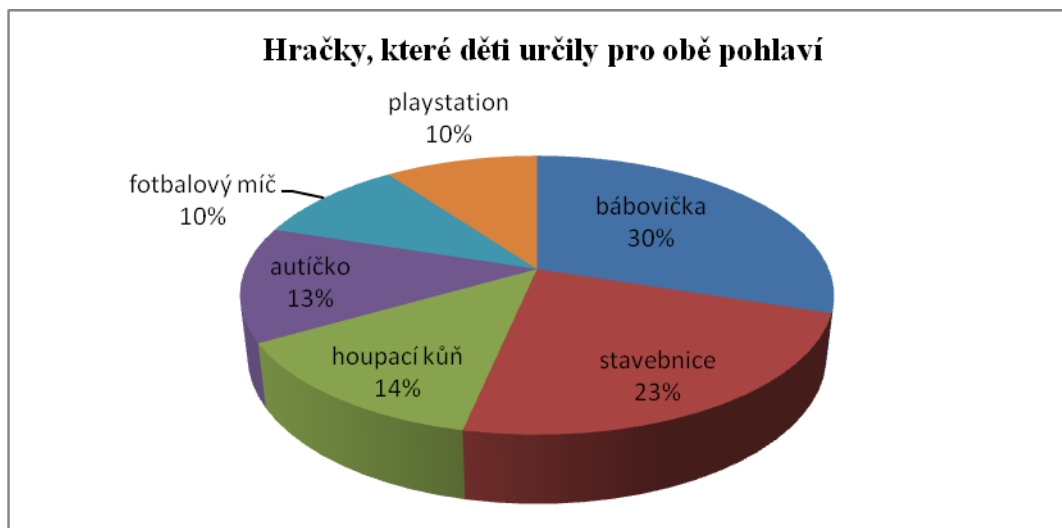

Zadání a vypracování, podle mých dotazů směřovaných k dětem, bylo jednoduché, až na pár položek, u kterých si děti nebyly jisté, proto je označily jak červenou, tak i modrou barvou. Detailní statistiku počtu odpovědí respondentů, kteří odpověděli, že určité hračky jsou určeny pro holky i pro kluky naleznete v *tab. č. 4, grafy 7.*

Tab. č. 4

HRAČKY, KTERÉ DĚTI URČILY PRO OBĚ POHLAVÍ			
Hračky	Holky	Kluci	Celkem odpovědí
Bábovička	5	4	9
Stavebnice	5	2	7
Houpací kůň	4	0	4
Autíčko	2	2	4
Fotbalový míč	2	1	3
Playstation	2	1	3
Celkový počet odpovědí:			30

Graf č. 7 k tab. č. 4

6.4 Shrnutí a závěr výzkumu

Mým cílem bylo zjistit, prostřednictvím obrázkového dotazníku určeného dětem v prvních třídách základní školy, zda se u těchto dětí začínají projevovat tradiční vzory společnosti a to z pohledu hraček, se kterými si hrají, anebo jejich výběr je ještě spontánní, protože na ně má vliv z velké části rodina, předškolní výchova a teprve v první třídě začínají rozlišovat co je ženské/holčičí a co je mužské/klučičí.

Můj dojem z výsledků se potvrdil. Děti označily za čistě *holčičí* hračky panenku, medvídku, kočárek, poníka a houpacího koně. A za čistě *klučičí* hračky byly označeny autíčko, stavebnice, fotbalový míč, playstation a bábovička z písku. Důkazem jsou následující tabulky, které obsahují počty odpovědí respondentů.

Statistika klučičích hraček	
Fotbalový míč	44
Autíčko	43
Playstation	43
Stavebnice	39
Bábovička	27
Počet odpovědí:	196

Statistika holčičích hraček	
Panenka	47
Kočárek	47
Medvídek	47
Poník	47
Houpací kůň	34
Počet odpovědí:	222

Výsledky hovoří o následujících faktech:

Z celkového počtu 470 odpovědí děti určily ve **418 odpovědích** právě tyto hračky, které jsou uvedeny v tabulkách. Čímž také potvrdily fakt, že jsou v dětech už od malička zakořeněny tradiční vzory společnosti, které mohly být naučeny rodinnou výchovou, předškolní výchovou, ale i působením okolí.

To znamená, že **89%** respondentů zastává tradiční vzory společnosti z pohledu hraček. A zbylých 52 respondentů (což je **11%** odpovědí z celkového počtu) se ve svých odpovědích liší.

Ale našli se i tací, kteří nevěděli jednoznačně, která z hraček je pro holky a která pro kluky. Nejvíce respondentům dělaly potíže *tři hračky* – houpací kůň, bábovička z písku a stavebnice. Děti, které si myslí, že tyto hračky, jako je autíčko, stavebnice, houpací kůň aj., jsou určené pro obě pohlaví, je z celkového počtu **47 dětí** – 7 dívek a 5 kluků, což ve výsledku jasně ukazuje na fakt, že **25,5%** dětí nehledá v těchto hračkách tradiční vzory, ale je tolerantní vůči oběma pohlavím. Takže zbylých **74,5%** dětí si myslí opak.

Nelze jednoznačně tvrdit, že si holky nehrají s hračkami, které jsou společností určeny chlapcům a naopak. Pokud nebudeme brát v potaz to, co chce společnost, ale co chtějí děti, to s čím si chtějí hrát, jakou hračku si zvolí – to je ryze individuální záležitost a samozřejmě v neposlední řadě záleží na tom, jak se k dané problematice gender postaví rodiče a škola nebo ne?

Proč klukům odpírat panenku a kočárek, když se tím baví a znechutit jim hru výrokem: „Vždyť se chováš jak holka, podívej se, s čím si hraješ?“ Ano, na první pohled zdánlivě „humorný“ výrok dospělého, ale na druhý pohled tento výrok zanechá v chlapcově podvědomí stopu, která povede k jedinému – panenky a kočárky nejsou pro kluky a příště takovou věc neudělá.

Proč holkám odpírat fotbalový míč? Když nebudeme brát v potaz jeho potisk, tak míč bude vždycky míčem – ostatně není jedno, zda si děvče hraje s fotbalovým míčem nebo s míčem, kde je natisknutý poník?

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala tématu genderových stereotypů v současné společnosti. Zaměřovala jsem se nejen na výchovu a vzdělání dítěte, ale také na genderovou identitu, stereotypy a genderově rovnou školu.

Východiskem teoretické části bylo pojednání o metodách a teoriích vzniku gender, o genderové identitě, genderových stereotypech, jejich důsledcích a jaký význam má gender pro reálný život. Dále zde nechybí ani výchova z pohledu gender, rozdíly v typech přátelství a ve hře mezi dívky a chlapci.

Kapitola genderově rovná škola obsahuje podkapitoly, ve kterých je pojednáno o kritériích pro genderově rovné vzdělávání, učebnice a učivo z pohledu gender. Prostor byl věnován i pochvalám, napomenutím a hodnocení ve škole.

V návaznosti na teoretickou část byla realizovaná empirická část této práce. Byl zvolen kvantitativní výzkum v podobě obrázkového dotazníku, který měl za úkol odhalit genderové stereotypy u dětí v prvních třídách. Výzkumný problém, jehož cílem bylo zjistit, zda děti dělají rozdíly mezi holčičími a klučičími hračkami se potvrdil a to tak, že už v prvních třídách mají děti zafixovány v paměti tradiční vzory společnosti. 89% dětí z celkového počtu 47 dětí si myslí, že panenka patří do ruky dívky, zatímco autíčko patří klukovi a ne jinak. Ale naštěstí výsledky výzkumu nebyli zcela tak jednoznačné, že by se zde nenašla ani jediná světlá výjimka. Celkem 12 dětí odpovědělo, že hračky jako jsou autíčko, stavebnice a houpací koník můžou přijít do rukou obou pohlavím.

Věřím, že 12 dětí oproti 35 není moc, ale je to myslím dobrý začátek a ukázka toho, že společnost a rodina může mít i opačný vliv na děti a dětské hračky, než jen ten stereotypní. Výsledky tohoto výzkumu jsou nereprezentativní, bylo by proto vhodné obdobný výzkum realizovat na větším souboru a získat tak větší objektivnější odpovědi.

Je možno se domnívat, že tato práce poukázala na rozdíly mezi individualitou a celkovým názorem. Vždyť když si položíme otázku, jak bychom se zachovali my? Nezbyvá, než si přát, aby rodiče ve výchově svých dětí přistupovali zodpovědně a byli tolerantnější ve výběru dětských hraček, ale nejen v této oblasti, ale i v činnostech apod.

Když si kluk vybere kočárek, kde vozí medvídka a stará se o něj – neznamená to hned, že je zženštělý. Nebo pokud holka hraje počítačové hry – nemusí to znamenat, že bude jen omezená na tu jednu jedinou hru, o které ví, kde se spouští a kde se ukončuje. Proto bychom měly předsudky a stereotypy, které jsou v nás zakořeněné od věků opustit a říct si, proč by to nemohlo být i jinak? Proč když to je jinak je to divné a společnost nás „ztratí“?

Na jednu stranu v této práci apeluju na rodiče, aby klukům nebrali prstýnky, náramky – holkám fotbalové míče a počítačové hry, ale když se na to podíváme z druhé strany, vždyť nás rodiče chtějí jen ochránit aby, když dospějeme, nás společnost „nesežrala“ a nedostali jsme nálepku – divní, nenormální a kdo ví co ještě.

Vše to co děláme je ovlivněno především výchovou, to co nám říkají ostatní – to si bereme za své. Z tohoto názoru ostatních si utváříme úsudky, kterými se v budoucnu řídíme. „Privátní stránky naší osobnosti jsou naučené, osvojené a to jak je plníme, je dáno výchovou.“⁸⁷

⁸⁷ NEUMEISTER, P. Teorie výchovy. Olomouc: nepublikovaná přednáška, PdF UP Olomouc, 2009.

Seznam použitých zdrojů

Knižní publikace:

1. BABANOVÁ, A. – MIŠKOLCI, J. *Genderově citlivá výchova: kde začít? : příručka pro vyučující základních a středních škol, vydaná v rámci projektu Rovné příležitosti v pedagogické praxi*. Praha: Žába na prameni, 2007. 151 s. ISBN 978-80-239-8798-0.
2. BOURDIEU, P. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum, 2000. 145 s. ISBN 80-7184-775-5.
3. HRDLIČKOVÁ, A. *Úvod do gender studies*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. 165 s. ISBN 978-80-86708-41-6.
4. JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. 285 s. ISBN 978-80-247-2284-9.
5. JARKOVSKÁ, L. *Rovné příležitosti dívek a chlapců ve vzdělání*. Brno: Nesehnutí, 2005. 25 s. ISBN 80-903228-6-7.
6. KARSTEN, H. *Ženy – muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál, 2006. 183 s. ISBN 80-7367-145-X.
7. LIPPA, R., A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. 432 s. ISBN 978-80-200-1719-2.
8. NEUMEISTER, P. *Teorie výchovy*. Olomouc: nepublikovaná přednáška, PDF UP Olomouc, 2009.
9. RENZETTI, C., M. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. 642 s. ISBN 80-246-0525-2.
10. SEDLÁČEK, L. - PLESKOVÁ, K. *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí, 2008. 60 s. ISBN 978-80-903228-9-9.
11. SIGNEROVÁ, E. *Co se o ženách říká a jaká je pravda: 11 mýtů, které ženám dovedou znepríjemnit život*. Praha: Motto, 2000. 108 s. ISBN 80-7246-045-5.
12. SMETÁČKOVÁ, I. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006. 67 s. ISBN 80-903331-5-X.
13. SMETÁČKOVÁ, I. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost, 2007. 67 s. ISBN 978-80-87110-01-0.

14. SMETÁČKOVÁ, I. *Příručka pro genderově citlivé výchovné poradenství*. Praha: Otevřená společnost, 2007. 76 s. ISBN 978-80-87110-00-3.
15. VALDROVÁ, J. *Gender a společnost: [vysokoškolská učebnice pro nesociologické směry magisterských a bakalářských studií]*. V Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 236 s. ISBN 80-7044-808-3.

Internetové zdroje:

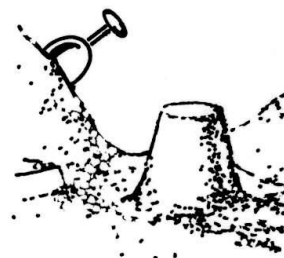
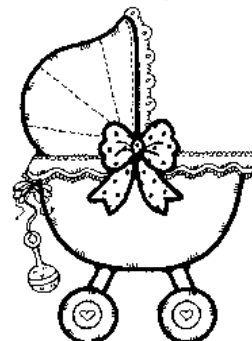
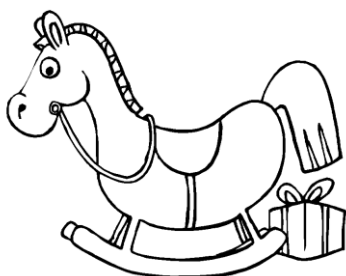
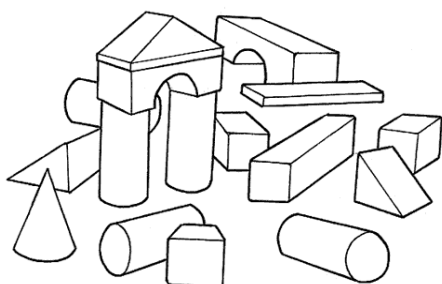
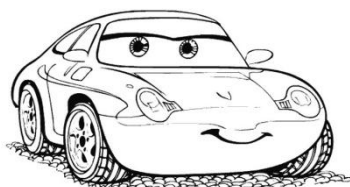
1. **MŠMT**. [online] Dostupné na: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/pomucka-pri-posuzovani-genderove-korektnosti-ucebnic>> [2. 3. 2010].
2. *Nové ženy: Mýty o ženách a mužích II*. [online] Dostupné na: <<http://www.novezeny.eu/ploty/myty-o-zenach-a-muzich-ii>> [12. 10. 2009].
3. **WIKIPEDIE – Otevřená encyklopedie**. [online] Dostupné na: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Paradigma>> [4. 3. 2010].

Přílohy bakalářské práce

Příloha č. 1 Obrázkový dotazník

KTERÉ HRAČKY JSOU PRO **KLUKY** A KTERÉ PRO **HOLKY**??

- Hračky pro kluky označte modrou pastelkou
- Hračky pro holky označte červenou pastelkou

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Miroslava Čížková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Genderové stereotypy v současné kultuře
Název v angličtině:	Gender stereotypes in present culture
Anotace práce:	<p>Cílem této práce je charakterizovat výchovně vzdělávací aspekty genderové problematiky. Práce je rozdělená na dvě části. V teoretické části jsou popsány metody a teorie vzniku gender, genderové stereotypy, výchova a vzdělání z hlediska genderu. Praktická část je zaměřena na to, jak se objevují genderové stereotypy u dětí v první třídě. V závěru je krátce shrnuta teoretická část a výsledky výzkumu.</p>
Klíčová slova:	Gender, metody a teorie vzniku gender, vzdělání, výchova, stereotypy, identita, gender ve škole, hra u dětí, učivo, učebnice
Anotace v angličtině:	<p>The purpose of this bachelor work is to characterize the educational aspects of gender issues. The study is divided into two parts. Methods, the origin of the gender theory, gender stereotypes and gender education are described in the theoretical part.</p> <p>The practical part of this work concentrates on the issue how gender stereotypes arise in children at the first class. The conclusion part of this study summarizes shortly the grand of the theory and the research results.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Gender, methods and theories about rise of gender, education, stereotypes, gender at school, children's game, curriculum, school-book
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 Obrázkový dotazník
Rozsah práce:	44 stran + 1 strana příloh
Jazyk práce:	čeština